

Stockholm, 2016-10-19

RFSUs remissyttrande över SOU 2016:42 Ett starkt straffrättsligt skydd mot köp av sexuell tjänst och utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling m.m.

Inledning

RFSU tackar för att ha fått möjligheten att lämna kommentarer över rubricerad utredning. RFSU är en partipolitiskt och religiöst obunden folkrörelse med uppgift att sprida en kunskapsbaserad och öppen syn på samlevnads- och sexualfrågor. Vi arbetar med utgångspunkt i sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) för ett jämlikt och jämställt samhälle där sexualitet är en källa till glädje och njutning i människors liv.

Hälsa är en grundläggande mänsklig rättighet som är nödvändig för utövandet av alla mänskliga rättigheter. Sexuell och reproduktiv hälsa är viktiga och nödvändiga delar i rätten till fysisk och mental hälsa. Sexuell och reproduktiv hälsa kan varken uppnås eller skyddas utan sexuella eller reproduktiva rättigheter.

En av RFSU:s centrala målsättningar är att alla människor ska kunna uppleva sexuell integritet, självkänsla och välbefinnande i alla faser av livet, oavsett kön eller könsidentitet, sexualitet, ursprung, funktionalitet och sammanhang. Men människors frihet att vara, välja och njuta begränsas dagligen, genom våldshandlingar och övergrepp. Sex mot ersättning förekommer i hela världen och situationer som innefattar sex mot ersättning skiljer sig kraftigt från varandra. De som erbjuder sex mot ersättning har olika bevekelsegrunder och en varierande grad av frihet och förhandlingsutrymme. Med utgångspunkt i alla individers rätt att vara, välja och njuta kan en slutsats vara att frivilligt överenskommet köp eller försäljning av sexuell tjänst bör kunna vara oproblematiske, men det synsättet förutsätter en värld där ingen strukturell maktordning finns som begränsar individers val och positioner i samhället. Världen vi lever i ser inte ut så. RFSU anser att sex mot ersättning är problematisk både på samhälls- och individnivå.

Sammanfattning

RFSU är medveten om utredningsdirektiven och att utredningen ska utvärdera befintlig lagstiftning och föreslå förändringar inom straffrättsens område, och RFSU kommer att lämna synpunkter på de förslag som läggs. Dock vill RFSU framhäva, i enlighet med våra allmänna kommentarer, att det behövs många parallella insatser från samhällets sida för att motverka köp av sexuell tjänst, där straffrätten inte ensam kommer att lösa problem som finns kopplat till sex mot ersättning.

RFSU tillstyrker en gradindelning av brottet köp av sexuell tjänst. RFSU anser att en gradindelning måste förenas med riktade sociala insatser för att undvika att regleringen drabbar de individer som redan idag har en mycket svår situation. RFSU anser att gradindelningen uttalat bör få konsekvenser avseende partsställning under rättsprocessen. RFSU tillstyrker föreslagna straffskalor för köp av sexuell tjänst samt köp av sexuell tjänst grovt brott.

RFSU tillstyrker utredningens förslag om att inte undanta brottet köp av sexuell tjänst från kravet på dubbel straffbarhet.

RFSU tillstyrker utredningens samtliga förslag angående utnyttjade av barn genom köp av sexuell handling av barn, dvs. gradindelning, straffskärpning samt brottsrubricering.

RFSU tillstyrker utredningens förslag till ny lydelse av 6 kap. 13 § brottsbalken. RFSU välkomnar ett förtydligande av rekvisitet, och efterlyser tydliga skrivningar i förarbetet för att förändringen skall få adekvat genomslag.

Utredningens förslag och RFSU:s ställningstaganden

3.7.3 Brottet köp av sexuell tjänst ska gradindelas

RFSU tillstyrker utredningens förslag att gradindela köp av sexuell tjänst i en normalgrad och ett grovt brott. Utredningens genomgång av rättspraxis visar tydligt att lagen inte tillämpas på det vis som åsyftades vid förändringarna 2011 och att försvarande omständigheter inte tas i beaktande i någon större utsträckning vid påföljdsval eller straffmät-

ning. Det framkommer vid genomgången att det förvisso finns utrymme i lagen i och med uttalanden angående försvårande omständigheter i förarbetet, men att rättstillämpande myndigheter inte använder lagen i enlighet med lagmotivet. Det i sig skulle kunna tala för att man istället för en gradindelning borde satsa på att Polismyndigheten utreder brotten på ett korrekt vis och att domstolen sedan tillämpar lagen med nuvarande skrivning och utan gradindelning. RFSU menar dock att en lagändring, trots att delar av ändring av tillämpning är möjlig att åstadkomma utan lagändring, kan accepteras för att i lagtexten tydliggöra vilka omständigheter som är försvårande och som därmed bör föranleda ett högre straff, inte minst mot bakgrund av att lagen i sig är tänkt att ha en normerande effekt samt att det skapar en förutsägbarhet och legalitet. RFSU välkomnar mot bakgrund av det att det i lag tydliggörs att rättsväsendet är skyldigt att utreda och beakta gärningsmannens uppsåt kring eventuella försvårande omständigheter, så som om en person samtidigt är utsatt för trafficking, koppleri eller är tydligt påverkad av droger eller alkohol, och att detta sedan påverkar både brottsrubricering och påföljdsbestämning.

Enligt utredningen är syftet med förslaget inte att förändra allvaret utan att få till en ändamålsenlig tillämpning enligt lagändringen 2011. En sådan ordning som föreslås visar enligt RFSU på spannet av utsatthet för personer som har sex mot ersättning och att det finns olika grad av hänsynslöshet vid utnyttjandet av personer som har sex mot ersättning, vilket välkomnas.

Vid uppdelningen föreslås normalgraden av köp av sexuell tjänst få straffmaximum fängelse sex månader vilket får konsekvenser avseende vilka tvångsåtgärder som kan användas, så som häktning. Häktning kommer med utredningens förslag inte att kunna användas vid normalgraden av brottet, vilket RFSU inte har någon invändning mot. Enligt utredningen är syftet inte att generellt förändra allvaret av brottet och RFSU ser, mot bakgrund av praxis på området, inte att en sådan förändring kommer att få några egentliga effekter avseende normalgraden av köp av sexuell tjänst då brottet i princip endast leder till 50 dagsböter och häktning inte används. Typfallet när fängelse ändå kan vara aktuellt vid normalgraden av brott torde vara vid upprepade återfall av normalgradens brott som i sig inte heller fortsättningsvis kräver häktning som tvångsåtgärd. Finns det sådana försvårande omständigheter där man även bedömer att häktning är nödvändigt, kommer brottet sannolikt även att uppfylla kriterierna för grovt brott, och då är häktning kvar som möjlighet enligt förslaget som utredningen lägger.

Böter föreslås slopas ur straffskalan för det grova brottet, vilket går i linje med vikten av att visa på brottets allvar enligt RFSU. Dock vill RFSU uppmärksamma att straffskalan för det grova brottet är relativt sett låg och ber om ytterligare utredning av ekvivalensen i förhållande till andra grova brott.

Särskilt angående partsställning

Med anledning av de förslag som utredningen lägger fram vill RFSU särskilt lyfta fram följande avseende partsställning vid rättsprocessen. Idag är det möjligt för den som haft sex mot ersättning att vara antingen målsägande eller vittne. Det får stora konsekvenser, vilket val som där görs, bland annat huruvida man vittnar under ed eller inte, möjlighet till ersättning m.m. RFSU välkomnar ordningen att den som haft sex mot ersättning vid normalgraden av brottet har möjlighet att vara med och definiera sin partsställning. RFSU vill dock uppmana till rutiner inom polisen kring att informera om vilka rättigheter målsägande respektive vittne har i en rättsprocess. Därefter får personen som har haft sex mot ersättning uppge i vilken roll hen ser sig själv och den åsikten ska styra partsställningen i följande process.

Däremot konstaterar RFSU, på samma vis som utredningen, att en gradindelning av brottet köp av sexuell tjänst i princip kommer att innebära att den som haft sex mot ersättning där brottet bedöms som grovt, varit utsatt för sådan kränkande behandling eller så pass mycket försvårande omständigheter att hen sannolikt bör ha partsställning som målsägande. Det torde följa av logiken kring de försvårande omständigheterna, där det är svårt att en person som är utsatt för kränkande behandling, särskild utsatt situation på grund av missbruk eller del av ett människohandelsärende, som något annat än även personligt utsatt för brottet. RFSU är av åsikten att den som haft sex mot ersättning och brottet rubriceras som grovt, regelmässigt bör betraktas som målsägande i processen och att detta bör formaliseras. Det är viktigt att ansvaret för den bedömningen inte i praktiken hamnar på t.ex. de trafickerade kvinnorna, då det riskerar att skicka signaler till deras kopplare om att de varit inblandade i gripanden m.m. RFSU föreslår en reglering där den som sålt sex i ett ärende som rubriceras som grovt brott skall anses vara målsägande om inte starka skäl talar där emot.

Särskilt angående sociala insatser

Med anledning av de förslag som utredningen lägger fram vill RFSU särskilt lyfta fram följande avseende behov av riktade sociala insatser.

En gradindelning av brottet köp av sexuell tjänst riskerar att öka utsattheten för de som redan idag är mest utsatta. De omständigheter som i sig kan vara anledningen till att brottet kommer att betraktas som grovt, kan ytterligare förvärras som en konsekvens av att de påverkbara sexköparna söker sig till andra individer som har sex mot ersättning. Priserna riskerar att dumpas ytterligare för de som har en utsatt situation och t.ex. har en kopplare, inte talar svenska, använder droger osv. och den typen av sex mot ersättning riskerar ske än mer dold med värre villkor för de som redan är utsatta för att inte fångas upp av spanare med kortare tid att göra säkerhetsbedömningar och förhandla t.ex. om att använda kondom. Dessa omständigheter ska inte föranleda att man stoppar en gradindelning, däremot är det av stor vikt att man intensifierar sociala insatser till de grupper vars villkor försämras ytterligare. RFSU är vidare av övertygelsen att straffrättsliga förändringar endast får begränsad effekt om det inte följs av ökade och metodanpassade sociala insatser. RFSU anser att samhället t.ex. måste avsätta större resurser för kontinuerligt uppsökande socialt arbete och erbjuda stöd och insatser för en väg ut ur den svåra situationen för personen som har sex mot ersättning. Här är befintliga resurser långt ifrån tillräckliga då det idag främst finns tre olika enheter i landets största städer som aktivt arbetar med uppföljande och behandlande insatser.

Det behövs ökad kunskap om sexuell utsatthet för yrkesverksamma som möter individer som har sex mot ersättning i sin verksamhet. Sådan kunskap kan minska osäkerheten i yrkesutövandet hos de som möter individer som har sex mot ersättning, och därmed bidra till att individen erbjuds adekvat skydd och stöd. I en kartläggning i 16 kommuner intervjuades 124 företrädare inom socialtjänsten, hälso- och sjukvården, ungdomsmottagningar och frivilligorganisationer om hur de arbetar med vuxna personer som säljer sex (Socialstyrelsen 2010a). Resultatet visade att det inte används några särskilda metoder i arbetet med personer som har sex mot ersättning eller är utsatta för människohandel för sexuella ändamål. De insatser som gavs var av generell karaktär. För att stöd- och hjälpinsatser blir utformade på ett adekvat vis krävs en bedömning i det enskilda fallet. För att sådana bedömningar ska vara så sakliga och professionella som möjligt krävs gedigen kunskap om området sex mot ersättning och det är av stor vikt att inte utgå från starka generaliseringar om vilka som säljer och köper sex och orsakerna till att de gör det.

Det finns i internationella utvärderingar forskning som tyder på att skadereducerande arbetssätt, t.ex. STI-arbete så som kondomutdelning, har evidens. För de individer som är mycket socialt utsatta måste myndigheternas sociala insatser samordnas t.ex. behov av missbruks-

behandling, arbete kring bostad, ekonomi, samtalsbehandling och andra insatser för att de verkligen ska komma individen till godo.

Vidare är det av stor vikt att arbeta förebyggande med normer kring maskulinitet och sexualitet för att undvika att män köper sex i allmänhet och utnyttjar individer i svåra situationer i synnerhet.

3.7.5 Dubbel straffbarhet

RFSU tillstyrker utredningens förslag att inte undanta köp av sexuell tjänst från kravet på dubbel straffbarhet. Det är flera skäl som föranleder RFSU:s ståndpunkt. RFSU ser med oro på vilka konsekvenser som skulle kunna följa av att öppna upp för att frångå internationella folk-rättsliga principer om när stater kan undanta ett nationellt brott från krav på dubbel straffbarhet inom det sexualpolitiska området, där det inte samtidigt föreligger internationellt konsensus kring vad som är ett adekvat förhållningssätt för att bekämpa en viss problematik. Ett scenario RFSU absolut inte vill se är att Sverige öppnar för andra länder att undanta företeelser från kravet på dubbel straffbarhet som skulle kunna leda till att t.ex. polska kvinnor som reser till Sverige för genomföra en abort straffas enligt en eventuell kriminalisering i Polen eller att ryska hbtq-aktivister som reser till Sverige för delta vid politiska manifestationer eller möten straffas vid hemkomsten. I övrigt delar vi utredningens bedömning avseende de tekniska svårigheter det skulle innebära och bristande systematik att straffa sexköp utomlands men inte andra sexuella övergrepp mot vuxna, så som t.ex. våldtäkt.

4.7.2 Straffet för brottet köp av sexuell handling av barn bör skärpas

RFSU tillstyrker utredningens förslag om straffskärpning avseende köp av sexuell handling av barn. RFSU anser att lagen tydligt ska signalera att det är ett allvarligt utnyttjande av en ung person att köpa sexuell handling mot ersättning i någon form. RFSU anser att böter inte längre bör finnas i straffskalan, som en tydlig markering av allvaret det innebär att utnyttja ett barn genom köp av en sexuell handling. RFSU delar utredningens syn att samhället måste ta till krafttag för att undvika att unga personer halkar in och fastnar i prostitution. RFSU välkomnar utredningens olika förslag och har förhoppningen att vuxna blir mer observanta på ungdomens ålder i och med att straffskalan ändras, samt i enlighet med förslagen under 5.8.3., att samhället kan ställa högre och tydligare krav på människor angående oaksamhet i förhållande till ungdomens ålder.

4.7.4 Utformning av straffskalan för köp av sexuell handling av barn

RFSU tillstyrker gradindelning av brottet sexuellt utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling och har ingen invändning mot utredningens förslag av straffminimum och -maximum. RFSU bedömer att det återspeglar proportionalitet och ekvivalens samt följer brottsbalkens systematik.

4.7.7 Brottet bör benämnas utnyttjade av barn genom köp av sexuell handling

RFSU tillstyrker utredningens förslag att byta brottsrubricering till utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling, trots att brottsrubriceringen blir lång. Den föreslagna rubriceringen tydliggör att sexköp av barn är ett utnyttjande och aldrig kan vara en transaktion mellan två jämbördiga parter.

5.8.3 En ny utformning av oaktsamhetsbestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB

RFSU tillstyrker utredningens förslag om att ersätta dagens skrivning *haft skälig anledning att anta* med den som var *oaktsam i förhållande till*. Detta då bestämmelsen idag tillämpas alltför restriktivt, närmast motsvarande en kvalificerad oaktsamhet. Barns behov av heltäckande skydd mot sexuella övergrepp kräver ett oaktsamhetsrektivitet och legalitetsprincipen kräver att en gärningsman ska kunna förutse vilka krav som ställs avseende kontroll av den unges ålder. RFSU välkomnar att det straffbara området utvidgas och att högre och framför allt tydligare krav skall ställas på den vuxne i förhållande till ungdomens ålder. Där emot befarar RFSU att rättstillämpningen alltjämt kommer att bli spretig, då det fortfarande finns en bred tolkningsmån för domstolen att tillämpa bestämmelsen. RFSU önskar se tydliga skrivningar i förarbetet till lagen, som tydliggör t.ex. att ett barns kroppsutveckling inte ska ges vikt till tillämpningen av oaktsamhet.

Övriga kommentarer

RFSU ser i samband med olika typer av kriminalisering på området sex mot ersättning, en risk för negativa konsekvenser för de individer som har sex mot ersättning. Detta oavsett anledningar till att en individ har sex mot ersättning. RFSU förstår intentionerna bakom sexköpslagen och tycker att sex mot ersättning är problematiskt på samhälls- och individnivå samtidigt som vi menar att evidensen för att den svenska la-

gen har haft minskad effekt på omfattningen av sexköp är svag. RFSU anser att det finns ett stort behov av uthålligt socialt arbete från samhällets sida för att bekämpa problem kopplat till sexköp. Det är ett brett spektrum av insatser som behövs, både preventiva insatser som fokuserar på normer och maskulinitet och med fokus att minska efterfrågan, samt sociala och hälsofrämjande insatser riktade till individer som säljer och köper sex. Några exempel är uppsökande socialt arbete riktat till personer som har sex mot ersättning, ett gediget hivpreventivt arbete med fokus på både säljare och köpare som även bör ges plats i den nationella hiv-strategin och ett fortsatt arbete med telefonlinjen Preventell - hjälplinjen vid oönskad sexualitet, och att kännedom om denna sprids.

Det är i grunden samma uppfattning som RFSU lyfte vid remissyttrande över SOU 2010:49 där RFSU tydligt lyfte fram att preventivt arbete och uppsökande verksamhet som är riktad till personer som köper sex måste intensifieras. Kommuner och landsting måste avsätta resurser för att de individer som av olika skäl behöver någon form av stöd eller hjälp alternativt far illa inom området sex mot ersättning får stöd. Behovet av stöd skiljer sig, och även vilka insatser som behövs, varför det är av stor vikt att den individ det berör ges möjlighet till inflytande och ges ett icke-villkorat stöd utifrån den situation hen befinner sig.

RFSU anser att det behövs kompetenshöjande insatser till rättsväsendet. Det behövs både kunskap och attitydförändrande arbete. Personer som har sex mot ersättning har vittnat om dåligt bemötande under polisutredningen, där utredare har haft svårt att förstå de dilemman som finns, och att upplevelsen av sin utsatthet, sin sexualitet och behovet av stöd, så som t.ex. samtalsstöd, skiljer sig oerhört mycket för olika individer.

RFSU vill vidare understryka vikten av att frågor om sex mot ersättning får en större plats i skolans sex- och samlevnadsundervisning och att frågor om sexualitet, människosyn samt konsekvenser av sex mot ersättning för individer och samhälle inkluderas i samtalen. Området sex mot ersättning är en av flera viktiga anledningar till att sex och samlevnad måste bli en obligatorisk del av lärarutbildningarna. Likaså behöver de som söker sig till olika typer av människovårdande yrken, som socionomer, psykologer, läkare, sjuksköterskor, barnmorskor, präster och fritidsledare, i sin grundutbildning få utbildning i sexualitet, för att kunna föra en bättre dialog med personer man möter i sin yrkesutövning. Okunskapen är ofta stor hos yrkesverksamma och personer som har sex mot ersättning löper hög risk att, i mötet med myndigheter eller

sjukvård, drabbas av ett oprofessionellt bemötande i form av diskriminering och stigma.

Forskning och metodutveckling är eftersatt för frågor som rör sex mot ersättning. Gruppen som säljer och köper sexuella tjänster är heterogen. Kunskap- och metodutvecklingsuppdrag bör arbeta med strategier för att inkludera perspektiv och lärdomar från personer med egna erfarenheter av att ha sex mot ersättning. Metoderna behöver vara utformade på olika vis för att möta de olika behov som finns hos målgrupperna individer som har sex mot ersättning.

RFSU anser att det behövs särskilda kompetenshöjande insatser med fokus på HBTQ där kunskapen idag är bristfällig trots att de studier som gjorts visar att hbtq-ungdomar är högst närvarande i gruppen som har sex mot någon form av ersättning, och det är särskilt transkompetensen som brister. Specifikt behövs insatser för personer som inte följer heteronormen och för de som är sexuellt utsatta måste fler riktade insatser ske i högre utsträckning än vad som är fallet idag.

Vidare behöver fokus riktas mot personer som lever med en funktionsvariation som har sex mot ersättning. Det finns risk för en större sexuell utsatthet, där kvinnor med intellektuella funktionsvariationer har visat sig särskilt riskutsatta vad gäller sexuella övergrepp. RFSU vill därför särskilt lyfta vikten av sexualundervisning även i särskolan och en ökad sexologisk kompetens för de som arbetar med personer som har intellektuella funktionsvariationer.

RFSU efterlyser större satsningar, hjälp och stöd till individer som har sex mot ersättning och t.ex. upptäcks inom ramen för ett människohandelsärende. RFSU anser att hjälpen behöver vara villkorslös och ha såväl psykologisk som sexologisk kompetens då många psykologiska dilemman kan ligga bakom att en individ befinner sig i den aktuella situationen. Vidare måste stödet finnas tillgängligt i hela landet.

Datum som ovan

Kristina Ljungros

Förbundsordförande RFSU